

Ocena zjawiska szarej strefy na podstawie badań ankietowych w województwie podkarpackim¹

Dominik Łazarz

Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych i Europeistyki
Regionalne Centrum Informacji Europejskiej
Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

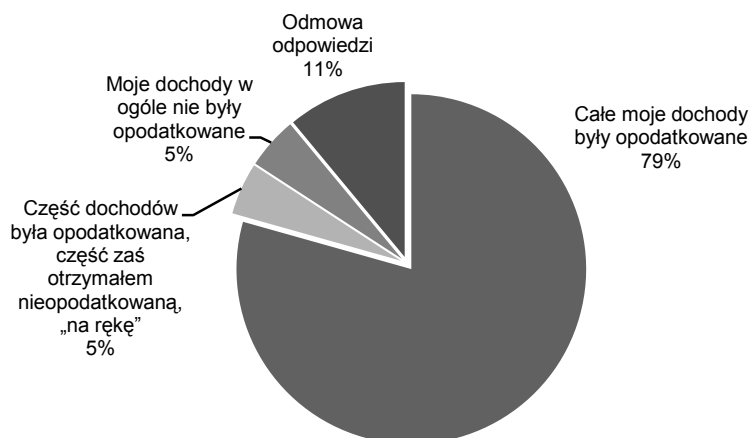
Zjawisko szarej strefy dotyczy wielu aspektów życia gospodarczego, ale przede wszystkim jest związane z tzw. pracą na czarno, czyli wykonywaną bez odprowadzania podatków i obowiązkowych składek. Badania szarej strefy są trudne, a dodatkowo przeprowadzane są dość rzadko, co ma związek głównie z tym, że respondenci niechętnie wypowiadają się na ten temat. W Polsce obserwowane jest powolne ograniczanie tego zjawiska, co wiąże się ze wzrostem zamożności społeczeństwa. Poziom szarej strefy w poszczególnych regionach jest mocno zróżnicowany. Z najnowszych badań przeprowadzonych na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w 2007 r. wynika, że około 1,3 mln osób wykonywało pracę nierejestrowaną². W okresie od stycznia do września 2004 r. (wg badań GUS) około 1,31 mln osób pracowało na czarno, czyli o ponad 100 tys. mniej niż w podobnym okresie sześć lat wcześniej [Marciniak 2005].

W ramach projektu Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie pt. „Podkarpacki monitoring rynku pracy i edukacji” zbadano zjawisko szarej strefy w woj. podkarpackim, na podstawie ankiety przeprowadzonej wśród 500 mieszkańców regionu. W badaniu tym poprzez bezpośrednie zapytanie ankietowe podjęto próbę oszacowania legalności dochodów uzyskiwanych przez respondentów w ostatnim kwartale 2008 r. 11% respondentów odmówiło odpowiedzi na to pytanie, a 10% stwierdziło, że nie wszystkie uzyskane dochody były oficjalne, dlatego też można wnioskować, że zjawisko szarej strefy sięga w woj. podkarpackim co najmniej 21% podatników. Z drugiej strony – 79% ankietowanych określiło, że wszystkie dochody były opodatkowane, jednak w odniesieniu do tej grupy odpowiedzi trzeba pamiętać o tym, że mogą one nie być w pełni zgodne z rzeczywistością ze względu na „delikatność” problematyki szarej strefy. Należy zauważyć, że poziom ten najbardziej rzetelnie będzie oszacowany na podstawie twardych danych, tj. różnicy dochodów podatkowych i deklarowanych ludności. Takie też badanie poziomu szarej strefy w projekcie „Podkarpacki monitoring rynku pracy i edukacji” przeprowadziła dr Elżbieta Wojnicka. Ponadto, w ramach badań ankietowych oszacowano, jak często mieszkańcy regionu nabywają towary lub usługi w tzw. szarej strefie.

¹ Opracowano na podstawie badań zrealizowanych przez Instytut Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie w ramach projektu współfinansowanego przez Europejski Fundusz Społeczny pt. „Podkarpacki monitoring rynku pracy i edukacji”, nr projektu WND-POKL.06.01.01-18-113/08.

² <http://gazetapraca.pl>.

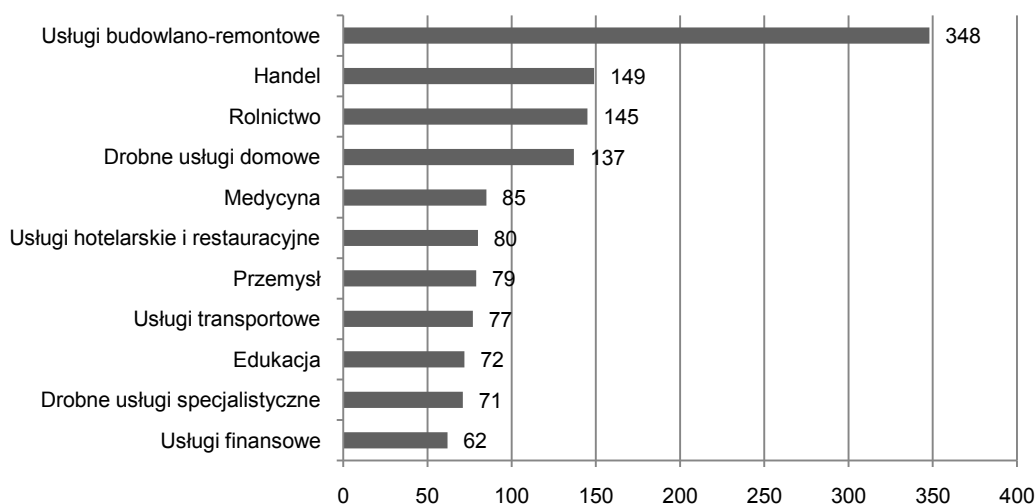
Z zestawienia odpowiedzi wynika, że około 39% respondentów nigdy nie kupowało towarów bez otrzymania paragonu albo faktury, ale już co siódmy ankietowany często lub bardzo często kupował takie towary, zaś co drugi – sporadycznie lub rzadko.

Rys. 1. Opodatkowanie dochodów mieszkańców Podkarpacia w ciągu ostatnich trzech miesięcy i ich źródło.

Źródło: Badania ankietowe WSIiZ.

Główne obszary występowania szarej strefy wskazywane przez respondentów w badaniach ogólnopolskich to przede wszystkim budownictwo oraz sektor usługowy, a także drobne usługi w gospodarstwach domowych (opieka nad dziećmi i osobami starszymi czy sprzątanie), a także rolnictwo (prace pomocnicze sezonowe)³. Podobnie sytuacja przedstawia się na terenie Polski południowo-wschodniej. Respondenci badania przeprowadzonego przez WSIiZ wskazywali głównie na sektor usług budowlano-remontowych, a także handel oraz rolnictwo jako te obszary, w których występuje najczęściej zjawisko szarej strefy. Również dużo wskazań padło na sektor drobnych usług domowych, takich jak sprzątanie czy opieka nad dzieckiem.

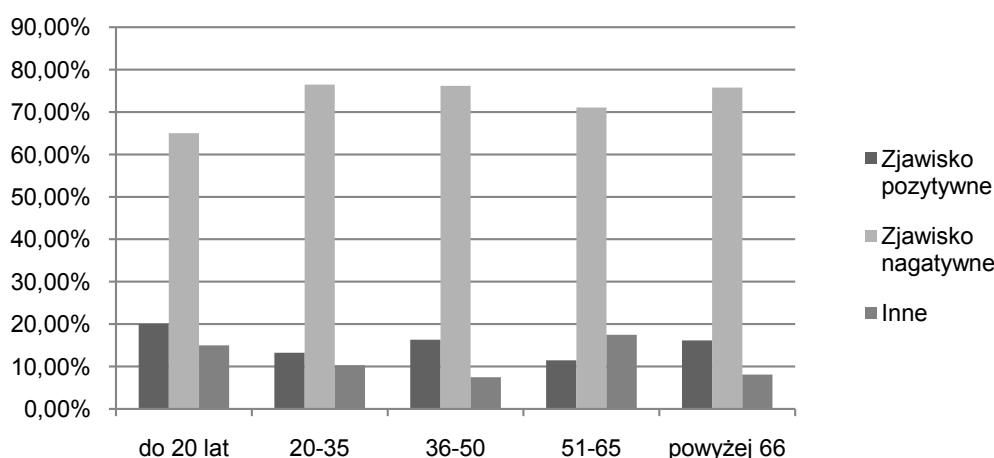

Rys. 2. Obszary występowania szarej strefy na Podkarpaciu.

Źródło: Badania ankietowe WSIiZ.

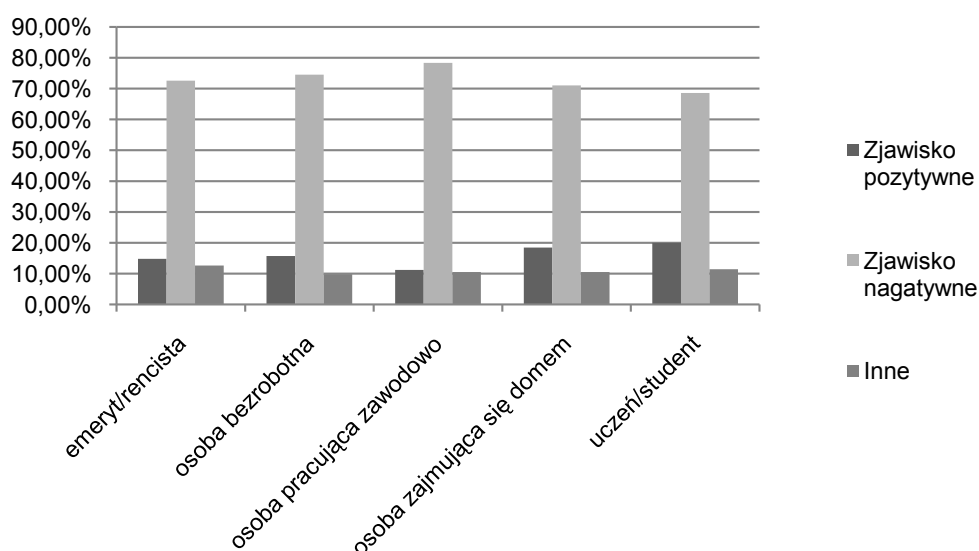
³ *Ibidem*.

Kolejny aspekt analizy to ocena zjawiska szarej strefy ze względu na strukturę społeczno-zawodową, wykształcenie oraz wiek i płeć respondentów. Ponad 3/4 podkarpackich ankietowanych oceniło zjawisko szarej strefy jako negatywne, a tylko 15% ocen stanowiły wskazania pozytywne. Kobiety częściej niż mężczyźni postrzegają to zjawisko pozytywnie. Obserwując stosunek do szarej strefy wśród różnych grup wiekowych, zauważyć można, że najczęściej zjawisko to jest postrzegane pozytywnie wśród ludzi młodych do 20. roku życia (co piąty respondent) oraz w przedziale wiekowym 36-50 lat, a także wśród osób najstarszych, powyżej 66. roku życia (co szósty respondent). Jednocześnie ponad 75% najstarszych osób negatywnie ocenia szarą strefę. Wskaźnik ten jest najniższy, jeżeli chodzi o ludzi młodych do 20. roku życia i wynosi 65%. Najbardziej pozytywnie nastawieni do szarej strefy wg grup społeczno-zawodowych są uczniowie, a także osoby pracujące w domu oraz bezrobotni. Jednocześnie negatywnie zjawisko oceniały najczęściej osoby pracujące. Osoby z wykształceniem średnim zawodowym oraz średnim ogólnokształcącym najczęściej pozytywnie odnoszą się do zjawiska, zaś osoby z wykształceniem zawodowym i wyższym są w najwyższym odsetku nastawione negatywnie (ponad 3/4).

Rys. 3. Podejście mieszkańców Podkarpacia do zjawiska szarej strefy wg wieku.

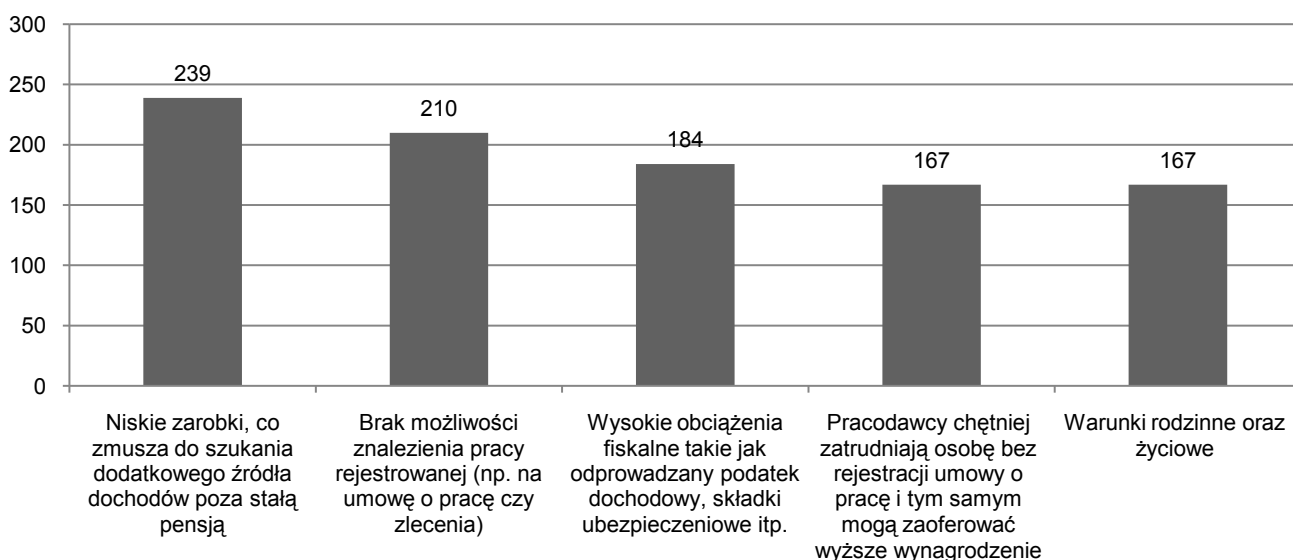
Źródło: Badania ankietowe WSiIZ.

Rys. 4. Podejście mieszkańców Podkarpacia do zjawiska szarej strefy wg grup zawodowych.

Źródło: Badania ankietowe WSiIZ.

Respondenci zostali również poproszeni o wskazanie powodów podejmowania pracy nierejestrowanej, przy czym nie została ograniczona możliwość wskazań. Najczęściej respondenci wskazywali na to, że pracodawcy skłonni są do zaoferowania wyższego wynagrodzenia, gdy nie muszą odprowadzać podatków (bez rejestracji umowy). Najczęściej wskazywany motyw podejmowania pracy w szarej strefie to niskie zarobki, które zmuszają do szukania dodatkowego źródła dochodów, oraz brak możliwości podjęcia pracy legalnej. Należy dodać, że motywy te pokrywają się z badaniami przeprowadzonymi na poziomie ogólnopolskim.

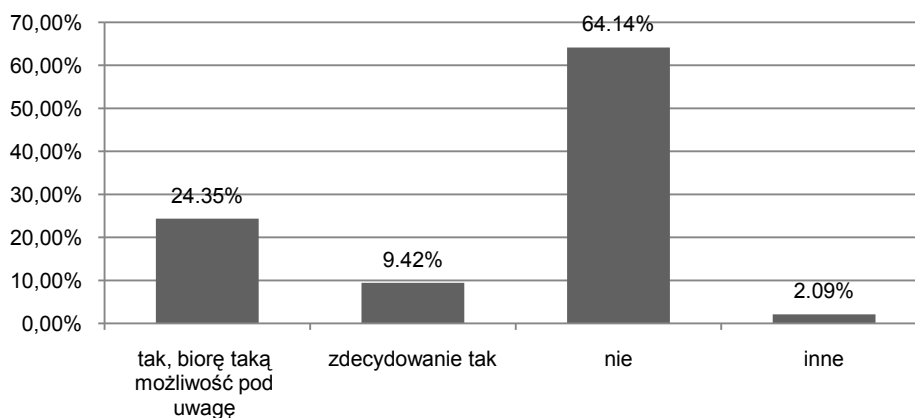

Rys. 5. Motywy podejmowania pracy nierejestrowanej wg mieszkańców Podkarpacia.

Źródło: Badania ankietowe WSIiZ.

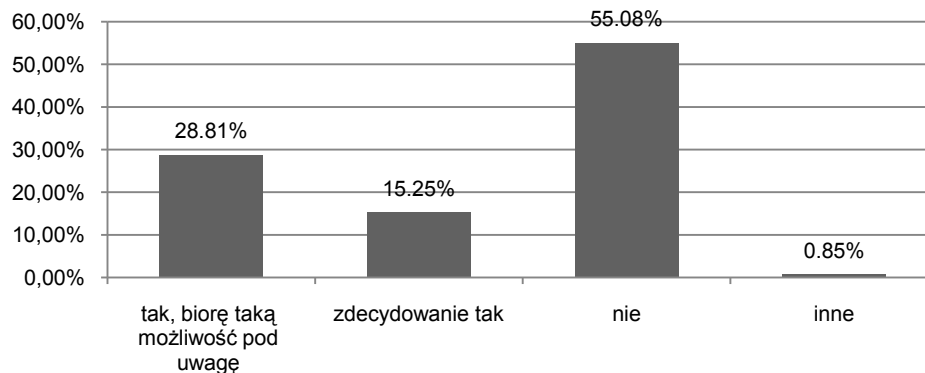
Dodatkowo respondenci zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie, czy w przypadku gdyby wystąpiły okoliczności takie jak zdiagnozowane powyżej, to byliby skłonni podjąć pracę nierejestrowaną. Otrzymane odpowiedzi zostały przeanalizowane w odniesieniu do kilku aspektów.

Pracę w szarej strefie mniej skłonne są podjąć osoby pracujące kiedykolwiek zawodowo niż osoby nigdy niepracujące, tj. co trzecia osoba pracująca kiedykolwiek zawodowo podjęłaby pracę w szarej strefie, zaś prawie co druga osoba nigdy niepracująca rozważy taką możliwość.

Rys. 6. Skłonność do podjęcia pracy nierejestrowanej wśród osób, które kiedykolwiek pracowały zawodowo lub obecnie pracują.

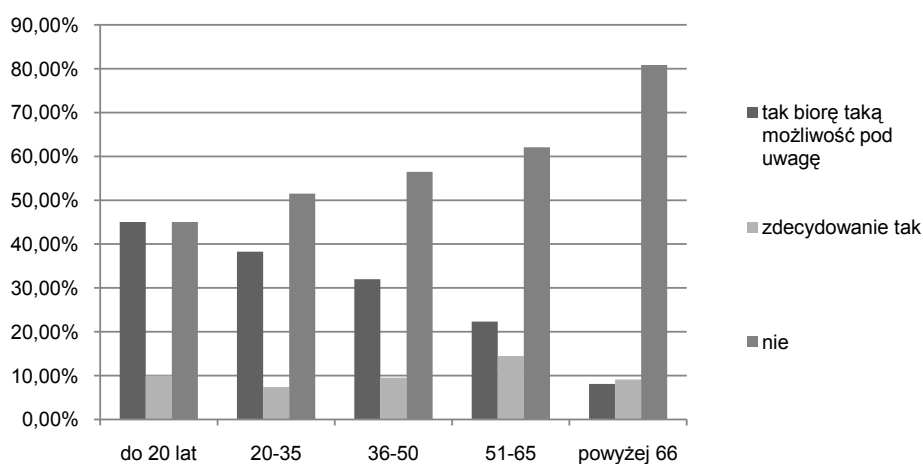
Źródło: Badania ankietowe WSIiZ.

Rys. 7. Skłonność do podjęcia pracy nierejestrowanej wśród osób, które nigdy nie pracowały.

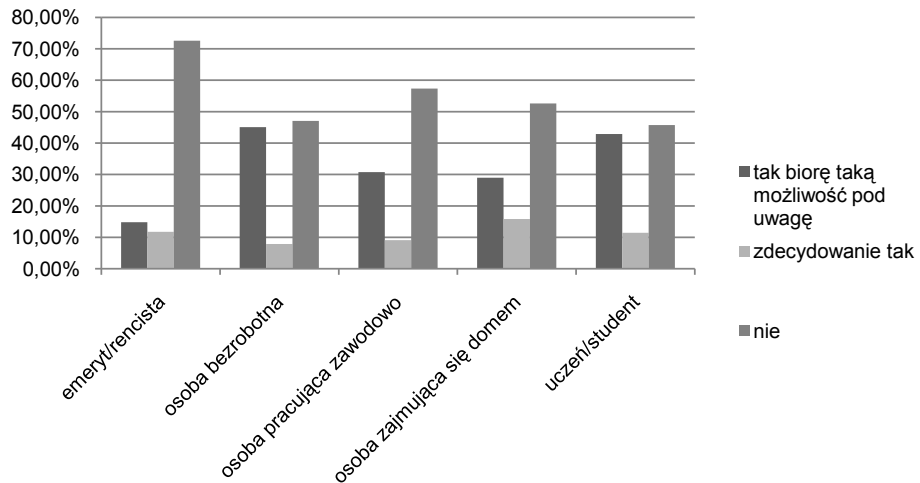
Źródło: Badania ankietowe WSiIZ.

Skłonność do podjęcia pracy nierejestrowanej w grupach społeczno-zawodowych obserwowana jest szczególnie u osób bezrobotnych, gdzie co druga osoba bierze pod uwagę możliwość podjęcia pracy w szarej strefie. Równie wysoki wskaźnik można zaobserwować wśród osób kształcących się, tj. uczniów i studentów. W podziale na wiek okazuje się, że osoby najmłodsze, do 20. roku życia oraz w przedziale 20-35 lat są najczęściej skłonne podjąć pracę w szarej strefie, tzn. ponad 55% osób do 20. roku życia i ponad 45% do 35. roku odpowiedziało: „tak, biorę taką możliwość pod uwagę” lub „zdecydowanie tak”. Osoby najstarsze w ponad 80% przypadków nie podjęłyby pracy na czarno, podobne wyniki uzyskujemy w podziale na grupy społeczno-zawodowe, gdzie najmniej skłonni podjąć pracę nierejestrowaną są emeryci i renciści (prawie 75% osób z tej grupy). Trzy na cztery osoby z wykształceniem wyższym nie byłyby skłonne podjąć pracę bez odprowadzania oficjalnych narzutów, zaś najmniej liberalne w tej kwestii są osoby z wykształceniem średnim zawodowym – prawie co druga osoba skłonna jest podjąć pracę w szarej strefie.

Rys. 8. Skłonność do podjęcia pracy nierejestrowanej wg wieku.

Źródło: Badania ankietowe WSiIZ.

Rys. 9. Skłonność do podjęcia pracy nierejestrowanej wg grup zawodowych.

Źródło: Badania ankietowe WSiLiZ.

Literatura

- DYNUS M. (2007): *Fiskalizm w Unii Europejskiej*, Bank i Kredyt, luty, http://www.nbp.pl/Publikacje/bank_i_kredyt/2007_02/dynus.pdf.
- MARCINIAK G. (2005): *Praca nierejestrowana w Polsce w 2004 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Podkarpacki monitoring rynku pracy*, (2009) red. Wojnicka E., Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów.